

РЕЦЕНЗИЯ

във връзка с обявения от Катедра по история на
литературата и сравнително литературознание при
Пловдивския университет "Паисий Хилендарски"

конкурс за академичната длъжност доцент

През почти четирисетгодишната си работа като хабили-
тан университетски преподавател съм участвувал в десетки публични
защити на кандидатски и докторски дисертации като рецензент, а съ-
що така и по процедури за хабилитиране за доцент и професор в ка-
чеството на докладчик. Признавам, че за първи път ми се случва да
участвувам в процедура с повишена сложност, породена от обстоятел-
ството, че за длъжността д о ц е н т кандидатстват двамина коле-
ги от Катедрата, обявила конкурса. Длъжен съм да обявя също така,
че не познавам лично двамата кандидати, макар че съм чел някои
техни публикации.

Дори бегло запознанство с представените за конкурса
документи свидетелствува за относителната равностойност на канди-
датите в редица отношения. И двамата са главни асистенти, препода-
ватели в Катедрата по история на литературата и сравнително лите-
ратурознание към Филологическия факултет на ПУ "Паисий Хилендарс-
ки": МЛАДЕН ЦВЕТАНОВ ВЛАШКИ е с 33-годишен преподавателски стаж,
а Дияна Василева Николова-Багалева - с 29 години работа в Катедра-
та. И двамата са получили научната степен д о к т о р, н о г л. а с.
Дияна Николова - през 2008 г., а гл. ас. Младен Влашки - през 2015 г.
Сходна е и възрастта им: Мл. Влашки е на 58 години, а Д. Николова не-
отдавна навърши 53. Ще си позволя да отбележа, че на подобна въз-
раст мнозина колеги са отдавна доценти, а немалоко и професори. Но
всеки преподавател има свой собствен път в науката и в служебната
йерархия и посоченото относително закъснение не може да бъде по-

вод за каквито и да било спекулации. Не съм запознат с биографиите на кандидатите, но доколкото разбрах, сравнително късната защита на гл.ас. Мл. Влашки се дължи на неочакваната смърт на научния му ръководител от чужбина.

В списъка на научните трудове на Мл. Влашки са отбелязани четирнадесет заглавия на статии, публикувани в български, а и в чуждестранни издания /две публикации са на немски език, едно в немско издание, другото - във виенско/. Намирам за неуместно представянето на учебник по литература за девети клас в съавторство с Валери Стефанов и Ал. Панов, още повече, като се има предвид, че в учебника не е посочено авторството на тримата съставители. Неуместно е и включването на книгата "Западноевропейска литература. Анализи и материали за 10 клас. ИК "Анубис", 2000. Сред представените материали бих отграничил съдържателната статия "Има ли австрийска литература?" /сп. "Тракия", 1995/.

Гл.ас. Дияна Николова е представила осем публикации по темата на хабилитационния труд, както и още дванадесет, обозначени като "научни публикации в областта на конкурса". Ще си позволя да открия статията "Раждането на операта", поместена в "Юбилеен сборник в чест на проф. д.ф.н. Светлозар Игов", 2012-2013, както и "Археологията на един Моцартов сюжет - "Отвлечане от сарая"/УИ "Паисий Хилендарски", 2008/. Бях изненадан и приятно впечатлен от компетентността, с която авторката разработва теми и сюжети, свързани с историята на музиката. Впрочем, тя е не по-малко уверена и убедителна и когато засяга проблеми на живописца и пластическите изкуства.

Ако трябва да подведа предварителен извод във връзка с качествата на двамата кандидати, бих заявил, че десетилетната им работа като асистенти и преподаватели по антична и западноевропейска литература, защитените от тях докторати, както и представените публикации, несъмнено доказват качества, позволяващи участи

в обявения конкурс за доцент по съответната специалност. Решаващо за изхода от конкурса според мене би било сравнението между двете книги, представени от кандидатите като хабилитационен труд. И двете книги са публикувани през настоящата 2018 година. Тази на Мл. Влашки е озаглавена "Рефлексии на Виенската модерност в българската литература от края на ХІХ и началото на ХХ век" /ИК "Хермес" / Книгата на Дияна Николова, публикувана от УИ "Паисий Хилендарски", носи заглавието "Транспозиции на пасторалното в Бел епок". Заедно с библиографията и приложенията книгата на гл. ас. Мл. Влашки обема 200 страници, а тази на гл. ас. Д. Николова - 415. По случайно стечение на обстоятелствата проблематиката на двете книги има съприкасални точки с мои публикации, поради което и двамата автори са ме цитирали неколккратно, заради което им изказвам колегиална благодарност.

Случайно посегнах най-напред към книгата на Младен Влашки, поради което ще я обгледам преди тази на Д. Николова. Не съм запознат с докторската дисертация на Влашки, озаглавена "Литературни и театрални проекции на драматургията на "Млада Виена" в България до 1944 година". Хабилитационният му труд несъмнено е продължение и доразвитие на идеи и проблеми, изкристализирали по време на продължителната му и задълбочена работа във виенските архиви.

Монографията, която има определено компаративистичен /литературно-съпоставителен/ характер, се състои от дванадесет глави, "Заклучителни думи" и споменатите приложения, изискващи специално внимание. Първите две глави са стегнато въведение в проблематиката на компаративната тема, както подсказва и насловът на втората: "Литературноисторически контекст на Виенската модерност и нейните рефлексии в българската литература от края на ХІХ и началото на ХХ век". Главата завършва с екстраполиране на теорията на проф. Зоран Константинович, дългогодишен професор по славянска

Филология във Виенския университет, за основните характеристики на Виенската модерност. Влашки е обособил възгледите на именития специалист в десет точки, без да предложи свой коментар. А от тактиката се е нуждаела поне шестата точка, обозначена така: "Поетическо творчество, което бива прояснявано от политиката."

В книгата са обособени две тематични ядра, свързани с оповестения в заглавието научно-изследователски сюжет. Те могат да бъдат представени и чрез наименованията на две от главите: "Иван Шишманов като посредник между Виенската модерност и българския модернизъм" и "Теодор Траянов като посредник между Виенската модерност и модернизиращата се българска литература от началото на XX век".

Известно е, че Иван Шишманов е завършил гимназиалното си образование във Виена между 1876-1882г. Между многобройните чужди езици, които е владеел или ползвал, по всяка вероятност немският е бил най-добрият му език. Мл. Влашки очертава накратко и биографичния контекст, свързан с контактите на именития учен с Виенската модерност. Тези контакти са неизследвани досега от нашата наука. Младият университетски преподавател Ив. Шишманов и съпругата му Лилия Михайловна са сътрудничили на виенския вестник "Die Zeit", редактиран от Борис Минцес, бивш колега на Шишманов от Новооснования Софийски университет. В авторитетното списание "Български преглед"/кн. 7-8, 1896/Иван Шишманов помества обширна рецензия за книгата на създателя на ционизма Теодор Херцел "Еврейската държава". В началото на XXв. в. "Die Zeit" публикува разказ от Иван Вазов, вероятно предложен от И. Шишманов и преведен от Минцес.

Най-интересният момент, свързан с ранното пребиваване на бъдещия професор във Виена, е ръкописната повест на гимназиста И. Шишманов от 71 страници, в която е включено и живописно описание на виенския парк Пратер. На тази непубликувана повест /в приложението Мл. Влашки привежда изцяло тринадесета глава от

нея/ авторът посвещава седма глава от книгата си, озаглавена "Литературният резултат от един трансферен процес в личната сфера или защо бай Ганьо възкликва "Ех, Пратер, Пратер!"

Хипотезата на Влашки, изложена в тази глава от двадесет страници, е резюмирана сполучливо в "Заключителни думи": "Личните свои наблюдения и преживявания в изграждащия се модерен град Виена, както и модерното в своята социална хибридность парково пространство на Пратера, Иван Шишманов преработва литературно в текст на новела. Субективното обстоятелство, авторът на новелата, която съдържа цяла "студия" върху Пратера, да е роднински и приятелски свързан с Алеко Константинов, поражда възможността образите на модерна Виена, създадени от Шишманов, да станат част от представите за Европа и на самия Алеко. И когато той изпраща своя герой Бай Ганьо да пътува из Европа, модерна Виена се превръща у нас в представителен за Запада топос." /с. 144/

На ранния Теодор Траянов са посветени последните пет глави от книгата, чийто обем обаче е двойно по-голям спрямо главите, посветени на Шишманов /80 към 40/. Младен Влашки има безспорни заслуги за уточняването на биографията на поета до края на Първата световна война, както и на ранната му поезия до публикуването на първата му стихосбирка "Regina mortua" през 1909 г. Проследил е във Виена и всички възможни източници, свързани с биографията на Теодор Траянов. Най-значителните глави в тази част от книгата са "Автобиографичното начало в творчеството на Траянов" и "Духът на Виенската модерност в ранната лирика на Траянов". Влашки има заслугата да въведе отново в обръщение две творби на поета, излезли в нито едно негово и з б р а н о досега: едно стихотворение без заглавие, публикувано в сп. "Българска сбирка" през 1904 г., както и поемата "Ариядна" в единадесет части /сп. "Българска сбирка", 1909/. Последната глава от книгата е озаглавена "Младият крал" на сцената на Фолкс опер Виена". В нея Мл. Влашки отхвърля

окончателно легендите и измислиците по повод творбата, дело на Т.Траянов и починалия млад композитор Димитър Караджов, обозначен от авторите като "Сценична игра без думи в шест картини по едноименната новела на Оскар Уайлд". През април 1914г. пантомимата е била представена три пъти във виенската Фолкс опер. Влашки е издирил във Виена немския текст на творбата и го е включил по свой превод в приложенията към книгата си.

Що се отнася до "ролевото поведение" на ранния Теодор Траянов, в "Заклучителни думи" авторът го определя по следния начин: "Стратегията на Траянов в този избор е да се самовнесе в българската литература като роден във Виенската модерност поет. Не само като фейлетонист, който черпи от извора познание за това, що е модерно, а и като истински европейски модерен поет." /с.146/

Книгата на Дияна Николова "Транспозици на пасторалното в Бел епок" осъществява един изключително мащабен и амбициозен проект. Заглавието на изследването само загатва замисъла на авторката, поставила си за задача да проследи еволюцията на един културен м е т а м о д е л с вече 23-вековна история през времето на т.нар Belle Époque, т.е. през епохата на ранния европейски модернизъм. Докато книгата на Младен Влашки се вмести безпроблемно в парадигмата на сравнителното литературознание, тази на Д. Николова е с определена к у л т у р о л о г и ч е с к а доминанта и с интердисциплинарни преливания, при които литературните артефакти нерядко са заслонени от позовавания на композитори, художници, архитекти, дизайнери и културтрегери и съответно - на музикални творби, живописни платна, графики и инсталации.

Авторката непрекъснато прави прескоци от епохата на елинизма, когато пасторалът възниква като и д и л и я в лириката на великия древен поет Теокрит /IV-III в. пр.Хр./, римския пасторал в лицето на Вергилий и неговите е к л о г и, през "класическата" епоха на новоевропейския пасторал /XVI-XVII в./, та чак до

Бел епок,положена в центъра на изследването.Впрочем,Дияна Николова уместно използва употребявания от най-авторитетните днешни специалисти по темата термин п а с т о р а л и з ъ м,който се разграничава от жанровото понятие п а с т о р а л,визирайки умоноасетроение,модна нагласа.Затова тя с основание твърди,че пасторалното като конституент на културата всъщност никога не е преставало да съществува през последните 23 столетия.

Двата най-значителни пасторални романа от епохата на Ренесанса - "Диана" на Санадзаро и "Диана" на Хорхе де Монтемайор,наистина днес са нечитаеми,но не е вярно,че обрамчват XVIв.тъй като седемте тома на испанеца са публикувани през 1557-1558г.Неотбелязан в изследването на Николова любопитен съвременен феномен е огромният интерес през последното десетилетие към творчеството на Клаудио Монтеверди,един от първотворците на операта като музикално-драматургичен жанр и безспорно най-видният представител на пасторализма в музиката през първата половина на XVIIв.Неотдавна слушах по музикалния канал "Мецо" великолепно концертно изпълнение на операта му "Орфей"/1607/,а записите на интеграла на монтевердиевите мадригали в изпълнение на ансамбъла "Процъфтяващите изкуства" често биват излъчвани по същия канал.

Пасторализмът присъства и в културата на иначе мощно интелектуалния XVIIIв.,векът на Просвещението.Той е присъщ на стилът р о к о к о,белязал с печата си полувековното кралуване на Луи XV.Култовото платно на Антоан Вато "Пътуване до Китера" неслучайно влиза в полезрението и на творците от Бел епок.В първата глава на труда,озаглавена "Уводни думи" и обемаща петдесет страници,където малко безразборно е представен пасторализмът от различни полета на културата,наблюдаваме прескок от елинистическите поети Калимах,Теокрит,Бион и Мосх към Андре Шение,посечен на гилотината по време на революцията през 1794г.Авторката се спира подробно на идилиите на Шение "Слепецът" и "Оаристис".Така или

иначе не XVIв., а по-скоро XVIIIв. се оказва "обрамчен" от духа на пасторализма. До голяма степен подобна е картината на XIXв., където авторката се спира не само на явленията от Бел епок, но и на пленистите от барбизонската школа /и по-специално на творбите на Миле/. Останах изненадан, че Д. Николова се позовава на мене не по повод на въвеждащата в деветия том на моята "Западноевропейска литература" студия "Опит върху модернизма", а във връзка с Теофил Готие, влязъл в културната история не с предговора си към романа "Госпожица Мопен", а като теоретик на л а р п у р л а р т и з м а, като учител, приятел и един от първите биографи на великия предсимволист Бодлер.

Тук ще си позволя да отправя първата си критическа бележка към авторката. Бих назовал упрека си към нея с в р ъ х - и н ъ о р м и р а н о с т. Познанията на Николова по избраната от нея тематика са наистина впечатляващи, но поднасянето на огромен обем от информация нередко нарушава композицията на изследването и затормозва вниманието на читателя, особено ако той не е специалист в тази област. Бележките под линия в тома от 400 страници обхващат около 40% от текста и в редица случаи са показ на ерудиция. Не мога да скрия, от друга страна, изумлението си от факта, че автор оповестил, че работните му езици са английски, руски и италиански, и посветил се на преимуществено френска тема, така безпогрешно борави с френска терминология и наименования. /Впрочем, в бележка под линия Д. Николова изказва благодарност към колеги, подпомогнали я в това отношение/.

Дори пасторалите на Андре Шение да стоят ненамясто в "Уводни думи", наблюденията върху творбата на Дариус Мийо "Селскостопански машини"/1919/ с подзаглавие "Шест пасторала за глас и седем инструмента" като п о с т - п а с т о р а л според терминологията на Тери Гифорд, са твърде уместни и сполучливи. За умението на авторката да прави смели и обосновани обобщения свидетелств

бува следният малък откъс от "Уводни думи": "Новото инструментално функционализиране на формалните и съдържателните кодове на пасторала ражда оригинални и необичайни пасторални светове. Те са толкова различни, колкото и творците им: идиличният пейзаж при Анри Русо, островният буколически рай на Гоген, буколическият Монмартър на импресионистите и на Ван Гог, идилията при набистите /Бонар, Серуазие/, при фовистите и кубистите; поетическият свят в еклогата на Маларме "Следобедът на един фавн", буколиките на Пиер Луис /"Vieillesse en Ramphylie" от "Песните на Билитис"/, модерният "литературен пастир" сред неговите "поляни в "Мочурища" на Андре Жид, "Дафнис и Хлоя" на Лонг в интерпретацията на Равел, "Островът на радостта" на Дебюси, модерните пасторални агони на Вацлав Нижински, представени в балета "Игри" на Дебюси, пасторалните светове в музиката на "Шесторката" и т.н." /с.27-28/

Възражение в този цитат буди единствено включването на родения през 1889г. Жан Кокто, който е ключова фигура във френския модернизъм, но в годините след Първата световна война, включващи се в разбирането ми за т.нар. с ъ щ и н с и и м о д е р н и з ъ м за разлика от р а н н и я м о д е р н и з ъ м.

Теоретическа слабост на труда е отсъствието на ясно дефиниране на разбиране за термините и времетраенето на двете ключови понятия *Belle Époque*, *Fin de siècle*. Нека не бъдем прекалено придирчиви обаче към авторката - има разнобой и между специалистите. Но твърдението в началото на едноименната глава: "*Fin de siècle*" е понятие, сякаш по-обемно в съдържателен план от Бел епок", според мене е невярно. По моя скромна преценка Бел епок обхваща четвъртвековието между 1890-1914, докато "краевековието" дори номинативно е положено към края на XIX в. Д.Николова е пропуснала да свърже популярния термин със стихотворението на Верлен "Униние" от сборника му "Някога и неотдавна", започващо с емблематичния стих, цитиран в буквален превод: "Аз съм Империята

към края на нейния упадък". В този цитат е интересна не само пре-
пратката към Втората империя на "Малкия" Наполеон, но и идеята за
д е к а д а н с а като конституент на модерното изкуство.

И сега, когато би трябвало да пристъпя към същинс-
кия анализ на книгата, си давам сметка, че не бива да злоупотребя-
вам с търпението на колегите от уважаемото жури нито да прекраща-
вам много размерите на моята рецензия. Затова накрая ще изложа
накратко мнението си за трудовете, с които двамата кандидати аспи-
рират за званието д о ц е н т .

В книгата на гл.ас.Младен Влашки има приноси.По-
съществен е приносът към биографията и ранната поезия на Теодор
Траянов. Но все пак авторът не прокарва пъртина. Ще припомня, че
още в споменатата от него моя студия "Немско-австрийският модер-
низъм и българският символизъм", писана и публикувана за първи пъ
още преди 45 години, съм поставил на дневен ред проблеми, които
времето не е опровергало.

Що се отнася до труда на Дияна Николова, според
мене той е съществен принос в родната културология, както и в съв-
ременните изследвания върху п а с т о р а л и з м а изобщо. Раз-
ликата в приносите на двамата автори е категорично в полза на гл.
ас.Д.Николова, независимо от моите критични възражения и забележ-
ки. Поради това съвсем определено и категорично заявявам, че по-ус-
пешният кандидат за академичната длъжност д о ц е н т е тъкмо
тя. Ще гласувам за нея и приканвам членовете на уважаемото жури
да стори същото.

29 юли 2018

Проф.д.ф.н.СИМЕОН ХАДЖИКОСЕВ